

KULTTUURIHISTORIAN
TUTKIMUS
Lähteistä menetelmiin
ja tulkintaan

Toimittaneet Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä,
Sakari Ollitervo & Marika Räsänen

CULTURAL HISTORY – KULTTUURIHISTORIA 17

Kustantaja Kulttuurihistorian seura, Turku
ISBN 978-952-68776-8-6 (pehmeäkantinen)
ISBN 978-952-68776-9-3 (PDF)
ISSN 1458-1949

Kulttuurihistorian seura
c/o Kulttuurihistoria
20014 Turku
<http://kulttuurihistoria.net>

© kirjoittajat
Ulkoasu: Henri Terho ja Heli Rantala
Taitto: Heli Rantala

Kannen kuva: Valtionarkiston (nyk. Kansallisarkisto) tutkijasali tarjosi historian-
tutkijoille ajanmukaiset puitteet vuonna 1901. Kuvaaja: Atelier Nyblin A.B. Lähde:
Museovirasto, Historian kuvakokoelmat, HK19650527:2. CC BY 4.0.

Painopaikka: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa 2022

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Eurajokea etsimässä

JAETTU YMPÄRISTÖSUHDE JA LAPSET TUTKIJAKUMPPANEINA

Laura Puolamäki

Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma¹ on työskennellyt Eurajokilaaksossa ja aluetta halkovan joen rantakylissä vuodesta 2012 saakka. Tuolloin alueella syntyi kansalaisliike käyttökieltoon ajautunutta jokeaan puolustamaan. Joen yläjuoksulla sijaitsevat teollisuuslaitokset ja jätevedenpuhdistamo uudistivat ympäristölupiaan. Lupahakemuksessa viitattiin Eurajoen kulttuurisiin ja sosiaalisiin arvoihin vain mainitsemalla joen olevan virkistysarvoltaan vähäinen. Kommentti raivostutti ihmiset, jotka olivat viettäneet joen kanssa koko elämänsä ja joutuneet vetäytymään sen rantapenkoille huonon vedenlaadun vuoksi. Keskustelu jumittui väittelyksi, koska joen merkitystä paikallisyhteisölle ei osattu kunnolla sanoittaa. Keskustelun tueksi ei ollut saatavilla ympäristösuhdetta kuvaavaa tutkimustietoa, johon paikallisyhteisö olisi voinut tukeutua. Päätöksenteon perustana käytettiin velvoitetarkkailun tuottamaa luonnontieteellistä tietoa, kuten lupaprosessiin kuuluu. Päätimme viedä tutkinto-ohjelman vuotuisen kenttäkurssin paikan päälle, ja ottaa selvää millaisia arvoja paikallisyh-

¹ 1.8.2022 alkaen Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma.

teisö jokeensa liittää. Toivoimme voivamme näin tuoda näkyville sen osan ympäristötietoa, joka ympäristölupamenettelyyn liittyvässä prosessissa jää piiloon.

Kahtena ensimmäisenä vuotena alueelta kerättiin tutkimusaineistoa kenttäkurssien yhteydessä. Ymmärrystä joen merkityksestä tavoiteltiin tutkimushaastattelujen, paikannimikortiston nimikorttikokoelman ja alueen historiallisten karttojen avulla. Tästä aineistosta julkaistiin kaksi tutkimusartikkelia.² Myöhemmin alueelle palattiin juuri julkaistun tietokirjahankkeen merkeissä.³

Tutkinto-ohjelman tutkijat Laura Puolamäki ja Eeva Karhunen täydensivät aikaisemmin kerättyä aineistoa vuosina 2019 ja 2020 muun muassa viemällä tutkimuksen lasten pariin. Euran Panelian ja Eurajoen Irajanteen kyläkouluissa järjestettiin kolmen työpajan sarjat vuonna 2019. Työpajojen aikana oppilaat jakoivat tutkijoille omaa paikallista tietoaan joesta ja keräsivät uutta aineistoa tutkimushaastatteluilla aikuisten parista. Näin aikaisemmin käytössä ollut menetelmäpakki karttui osallistavalla paikkatiedolla (PGIS) ja kansalaistieteellä. Kuva-aineistoa on kartutettu droonikuvauksella. Tutkijoiden tekemiä tutkimushaastattelujakin on jatkettu, mutta niitä ei ole ainoastaan tallennettu äänitiedostoiksi, vaan myös kuvattu videolle ja editoitu minidokumentiksi.⁴

Eurajokeen liittyvässä tutkimuksessamme tavoitellaan yhdessä tietämisen tuottamaa ymmärrystä joesta ja sen merkityksestä paikallisyhteisölle. Humanistinen, kulttuurihistoriallinen ympäristöntutkimus lähestyy tutkittavaa kohdettaan paikallisyhteisölle suunnattujen kysymysten avulla. Kysymysten esittämiseksi ja niihin vastaamiseksi tarvitaan monia menetelmiä.

Esittelen tässä artikkelissa työskentelyämme tutkijakumppaneina lasten kanssa edellä mainittujen työpajojen yhteydessä. Lasten tapa ilmaista tietoaan on toisenlainen kuin aikuisten. Ilmaisuun liittyvät

² Haanpää et al. 2017; Haanpää et al. 2018.

³ *Eurajokea silloilta ja siltojen välistä*, Anttila et al. 2022.

⁴ Satakunnan Elävän Kuvan Keskuksen erityisryhmä *Meikäläiset* kuvasi minidokumentin heinäkuussa 2019. Dokumentti esitettiin Raumalla osana Blue Sea Film Festivalin ohjelmistoa vuonna 2019. Näin saimme erityisryhmän mukaan tutkimustyöhön ja pystyimme laajentamaan tallennusmenetelmiä yli oman osaamisemme rajojen.

henkilökohtaiset valmiudet vaihtelevat suuresti. Yhden ilmaisutavan varaan jäänyt tiedon siirtäminen voi tuottaa puutteellista aineistoa, jos tiedon tuottaja ei ole kokenut menetelmää luontevaksi, tai on kohdannut teknisiä haasteita. Sen vuoksi monella tavalla kysyminen erilaisia menetelmiä yhdistämällä on tärkeätä, erityisesti lasten kanssa työskennellessä. Tässä tutkimuksessa yhdessä tietämistä lasten kanssa harjoitettiin heille tutun teknologian välityksellä.

Lapset tutkijakumppaneina

Tutkija saattaa kohdata ensimmäisen suuren haasteensa arvioidessaan omaa asennettaan tutkijakumppaneihinsa. Olemme kyllä tottuneet kertomaan lapsille ympäristöön ja historiaan liittyvistä asioista ja vastavuoroisesti kuuntelemaan heidän kertomuksiaan. Tasavertaisena tutkijakumppanina lapsi haastaa omat tutkimustaitomme. Pohdittavaksi tulee esimerkiksi *todistuksellinen oikeudenmukaisuus*⁵. Todistukselliseen oikeudenmukaisuuteen liittyy erilaisten toimijoiden yhtäläinen oikeus esittää hallussaan olevaa tietoa. Tiedollisesti vähämerkityksellisiä asioita, kuten ikää tai sukupuolta, ei voida katsoa sellaiseksi rajoitteeksi, joiden perusteella tutkijakumppanin esittämää tietoa ei voitaisi kerätä ja tutkia. Toisaalta lasten tapa jakaa ympäristötietoaan on toisenlainen kuin aikuisten.⁶

Emme voi pyytää tutkijakumppaneitamme omaksumaan hetkessä sellaisia ilmaisun tapoja ja välineitä, joihin itse olemme harjaantuneet vuosikymmenten ajan. Sen sijaan meidän on löydettävä sellaiset tutkimusmenetelmät, jotka ensinnäkin soveltuvat käsillä olevaan aiheeseen

⁵ Heino 2006, 195–221.

⁶ Tammi ja Hohti (2011) ovat pohtineet urittuvan ja emergentin osallistumisen prosesseja lasten osallisuudessa. Tässä tutkimuksessa asetelma oli enimmäkseen urittunut, sillä lapset osallistuivat tutkimustyöpajoihin ennalta asetetun kehikon mukaisesti. Työpajojen kuluessa nähtiin myös välähdyksiä emergentistä osallistumisesta. Eräs valokuvausta harrastava tyttö pyysi mummua tuomaan kouluun hänen järjestelmäkameransa, koska hän halusi jakaa meille laadukkaita valokuvia omista, merkittävistä paikoistaan jokivarressa. Meidän suunnitelmamme tallentaa kohteita kännykkäkameralla ei ollut hänen mielestään riittävä.

ja tutkimuskohteeseen, ja toisaalta ovat tutkijakumppaneidemme hallittavissa. Kun pääsemme tutkimustyöhön käsiksi, emme myöskään voi olettaa tutkijakumppaniemme omaksuvan meille tuttuja käsitteitä. Meidän on omaksuttava heille tutut käsitteet ja pystyttävä operoimaan niiden kautta yhteisen tutkimustehtävämme parissa.⁷

Kun tutkitaan lasten lähiympäristöä ja kerätään heidän henkilökohtaista ja jaettua ympäristötietoaan, raotetaan samalla ovea sellaiseen kokemusmaailmaan, johon aikuisilla ei välttämättä ole muutoin pääsyä. Tutkija on vieraana tässä kätkeyssä ympäristössä.⁸ Tällaisessa kumppanuudessa kannattaa unohtaa kahtiajaot erilaisten tietojen, kuten tutkimustiedon ja paikallisen tiedon välillä ja keskittyä siihen, mitä tutkimuskohteesta voidaan tietää yhdessä.⁹

Lasten hallussa oleva ympäristötieto on arkikokemuksen kerryttämää, kokemuksellista ja omakohtaista. He keräävät ja prosessoivat ympäristötietoaan sekä itsenäisesti että yhdessä muiden lasten kanssa. Arkikokemuksena kerättyä tietoa tulkitaan uudelleen vaihtamalla kokemuksia kavereiden kanssa ja liittämällä sitä koulusta saatavaan tietoon. Tietoa tulkitaan myös kotipiirissä. Tällöin ympäristötieto saattaa yhdistyä yli sukupolvien. Kun tutkijat ja lapset jakavat tietonsa, eli tietävät yhdessä, tieteellinen tieto ja paikallinen tieto saavat mahdollisuuden tuottaa keskustellessaan sellaisia tulkintoja, joita ympäristöstä olisi muutoin mahdotonta tavoittaa.

Hyvä vuorovaikutus ja keskusteluyhteys tutkijoiden ja tutkijakumppanien välillä on avainasemassa molempien osapuolten äänen kantami-

⁷ Inkeri Koskinen (2018) avaa hyvin tässäkin tutkimuksessa olennaisia tieteenulkaisen tiedon ja tutkijakumppanuuden haasteita.

⁸ Kätkeyty ympäristö syntyy, kun tässä tapauksessa tutkijakumppanina oleva lapsi kehystää ympäristönsä omassa hallussaan olevalla, paikallisella tiedolla. Vrt. kätkeyty maisema, ks. Puolamäki 2020, 13–18, 53–59.

⁹ Emily Höckert on soveltanut vieraanvaraisuuden käsitettä matkailua ja etiikkaa käsittelevässä tutkimuksessaan, jonka aineisto kerättiin Nicaraguassa, San Ramónin kylässä. Matkailututkimuksessa käytetty vieraanvaraisuuden käsite soveltuu mielestäni hyvin kansatutkijuuteen asemoitumisessa, kun työskennellään lasten kanssa. Ks. esim. Höckert 2016.

sessä tutkimustuloksiin saakka.¹⁰ Jos lasten ja aikuisten kumppanuus ei kuulu luokan arkiseen toimintakulttuuriin, sen tavoittaminen yksittäisissä hetkissä vieraiden aikuisten kanssa ei kenties onnistu. Luotamuksen rakentuminen ottaa aikansa. Sen vuoksi tämän kaltaisiin tutkijakumppanuuksiin soveltuvien menetelmien löytäminen on avainasemassa tutkimuksen onnistumisen kannalta. Sopivan ilmaisutavan ja tietoa välittävän työkalun valintaan vaikuttavat monet seikat. Meidän valintojamme ohjasi ensinnäkin työskentely digitaaliseen maailmaan syntyneen ”teknologiasukupolven” kanssa.

Mobiililaitteet datan välittäjinä

Yhdessä tietääksemme tarvitsimme yksittäisille ja jaetuille ympäristökokemuksille ja tiedolle sijaintitiedon. Ilman tunnettua sijaintia kerätyn datan suhde esimerkiksi Eurajoen ekologisen tilan vaihteluihin olisi vaikeata hahmottaa. Sen vuoksi tarvitsimme työkalupakkiimme kartan.

Kaiken ikäisten ihmisten kartanlukutaito on vaihtelevaa. Kiinnekohtien löytäminen paperikartalta onnistuu yhtä hyvin kuin mobiilikartaltakin, mutta paperikartalla operoitaessa haasteeksi muodostuu ennakoinnin vaikeus. Kun kysymyksenasettelu on avoin, sen sijaan että tutkimussuunnitelmassa olisi etukäteen rajattu tarkasti alue jolta tietoa kerätään, ei voida tietää kuinka laajalta alueelta karttamerkin­töjä kertyy. Jos tieto ei mahdu karttatulosten rajoittamaan tilaan, sitä ei voida työpajatilanteessa kerätä suunnitellulla tavalla. Jos taas karttatulosten mittakaava on sellainen, että se kattaa laajan alueen, havaintopisteiden yksityiskohtainen merkitseminen ja niihin liittyvä kertomus jää epämääräiseksi.

¹⁰ Etnologi Majja Mäki rakensi kulttuurimatkailun parissa toimivien arkeologien ja arkeologian harrastajien keskuudesta kerätystä tutkimusaineistossaan kanssatutkijuutta kahden tutkimusmenetelmän avulla. Mäen mukaan tutkija joutuu asemoimaan itseään yhä uudelleen tutkijaukumppanuuteen työn edetessä. Haastattelujen tulos muovautuu tutkijan ja haastateltavan yhteistyön kautta, ja siihen vaikuttaa tutkimusprosessissa rakentuva vuorovaikutus. Vieraanvaraisuuden käytännöt ovat läsnä tässä vuorovaikutustilanteessa. Ks. Mäki 2020, 43.

Päätimmeekin tukeutua mobiilikarttaan mittakaavahaasteen ratkaisemiseksi. Halusimme myös tarjota tutkijakumppaneillemme työkalun, jota he varmasti osaavat käyttää. 5. ja 6. luokalla olevat lapset ovat teknologianatiiveja mobiililaitteiden suhteen. Heidän ensimmäinen matkapuhelimensa on ollut älypuhelin, kun taas tutkijat ovat saaneet ensimmäiset älylaitteensa lähes keski-ikässä.

Törmäsimme moniin haasteisiin ryhtyessämme selvittämään kaupallisiin, yliopiston ulkopuolisiin palveluihin liittyviä tietoturva-asioita. Ensinnäkin lasten parissa toimittaessa tietoturvan ja henkilötietoihin liittyvän suojauksen on oltava korkealla tasolla. Ei riitä, että tutkija on valppaana ja huolehtii turvallisuudesta työn eri vaiheissa. Käyttöön valitsemamme kaltaisissa kaupallisissa palveluissa data kertyy yliopiston tietohallinnon ulkopuolisen toimijan kautta. Palveluntarjoajan ja yliopiston välisessä sopimuksessa määritellään, miten tietoturvasta huolehditaan, miten data varastoidaan, ja kenellä on mahdollisuus päästä siihen käsiksi. Vaikka asioista huolehditaan hyvin, on aina mahdollista, että jokin lenkki ketjussa peittää.

Tietoturvallinen työskentely ja toimiva teknologia ovat kuitenkin vain tutkimuksen tukiverkkoa. Keskeinen merkitys on edelleen perusmenetelmillä, joiden uudensovellamiselle teknologia tarjoaa mahdollisuuksia. Tutkijan ammattietiikka velvoittaa hallitsemaan oman alan menetöt, kuten Sinikka Vakimo¹¹ muistuttaa.

Osallisuus ja kumppanuus tutkimuksen lähtökohtina

Toinen menetelmällisiä valintojamme ohjaava seikka oli tutkijakumppanuus. Halusimme lasten voivan olla sekä tutkimustiedon tuottajia että tiedon tulkitusjoi. Eurajoki-tutkimuksessa tavoiteltiin nykyajan lasten ja Eurajoen välisen ympäristösuhteen kartoittamista ja ymmärtämistä. Aiemmasta tutkimusaineistosta erottui lasten maisemasuhde menneinä vuosikymmeninä haastateltavien kertoessa lapsuusmuistojaan. Jo haastateltujen informanttien muistitieto kertoi lapsista ja joesta 1930-luvulta 1980-luvulle saakka. Tätä aineistoa seuranneisiin vuosikymmeniin ajoittuu ympäristöonnettomuuksien ja vähittäisen pilaantumisen ajan-

¹¹ Vakimo 2010, 87–88, 107.

jakso. Tuona aikana joki oli välillä pitkiä aikoja käyttökiellossa, tai niin huonossa kunnossa ettei sen virkistyskäyttöä voinut ajatellakaan.¹²

Vuosina 2011–2016 toteutetussa, lasten ja kulttuuriympäristön välistä suhdetta kartoittaneessa tutkimuksessa keräämäni aineisto antoi viitteitä siitä, että Euran Panelian kylän halki virtaava Eurajoki oli irtaantunut nykyajan lasten elinpiiristä, koska lasten arkiset tavat käyttää ympäristöään eivät olleet joen ekologisen tilan vuoksi mahdollisia. Tuolloin tapasin muun muassa Panelian koulun silloin 6. luokalla olleet oppilaat. Kysyin heiltä, mikä heille on tärkeätä omassa ympäristössään. Koululla on tapana tutustua kylän kulttuuriympäristöön, ja vierailta säännöllisesti esimerkiksi useimpien lasten koulumatkan varrelle jääväällä rivimyllyllä. Joki virtaa keskeltä kylää, ja se on osa arkimaisemaa. Siitä huolimatta kukaan lapsista ei maininnut jokea kertoessaan minulle omasta ympäristöstään. Joki oli ollut käyttökiellossa pitkiä aikoja sekä heidän elämänsä varrella että heidän vanhempiensa elinaikana.¹³

Aikaisemmassa tutkimuksessamme paikallinen tieto on osoittautunut hedelmälliseksi, kun tavoitellaan kokonaisvaltaista ymmärrystä maisemasta.¹⁴ Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena oli erityisesti lasten kulttuurinen ja sosiaalinen ympäristösuhde uintikelpoiseksi toipuneen Eurajoen kanssa.

Kun lapset ovat tutkijakumppaneina, tutkimuseettisiä valintoja kehystää YK:n *Lasten oikeuksien sopimus*.¹⁵ Tämän Suomenkin ratifioiman sopimuksen nojalla

Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (*Lapsen oikeuksien sopimus*, artikla 12, kohta 1)

¹² Kenttäkurssien yhteydessä haastateltiin 20 Panelian ja Irjanteen kylien asukasta vuosina 2013 ja 2014. Ks. Haanpää et al. 2017; Haanpää et al. 2018.

¹³ Puolamäki 2017.

¹⁴ Haanpää et al. 2017; Haanpää et al. 2018; Puolamäki 2020.

¹⁵ Tätä tutkimusta koskevat artikkelit 12 ja 13. Sopimusteksti kokonaisuudessaan: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Haettu 17.1.2022.

Lapsella on oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä. Tämä oikeus sisältää vapauden hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia yli rajojen suullisessa, kirjallisessa, painetussa, taiteen tai missä tahansa muussa lapsen valitsemissa muodossa. (*Lapsen oikeuksien sopimus*, artikla 13, kohta 1)

Lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 13 kohta 2 antaa joissakin tapauksissa mahdollisuuden rajoittaa kohdan 1 takaamia oikeuksia, mutta tutkimuksessamme ei ollut sellaisia seikkoja, joiden nojalla tutkimuskumppaniemme oikeuksien rajoittamiseen olisi tarvinnut ryhtyä. Tutkimusmenetelmät oli siis valittava siten, että tutkimuskumppaneillamme on todelliset mahdollisuudet tuottaa tutkimusta kanssamme.¹⁶ Päätimme yhdistää työpajassamme teemakirjoittamista, karttatyöskentelyä ja kävelyhaastattelua ryhmähaastatteluna. Menetelmiä yhdistämällä arvelimme voivamme tarjota jokaiselle jonkin luontevan ilmaisukeinon.

Työpajapäivän toinen osa toteutettiin karttakyselynä. Lapset vastasivat kyselyyn koulun heidän käyttöönsä antaman, henkilökohtaisen tabletin avulla. Vaikka valitsemamme karttakyselysovellus oli lapsille vieras, sen käyttämiseksi tarvittava laite oli heille entuudestaan tuttu. Toivoimme näin madaltavamme kynnystä uuden menetelmän haltuun ottamisessa.

Työpajapäivän viimeinen osa, kävelyhaastattelu, oli tiedonkeruun verifiointivaihe. Käymällä maastossa katsomassa muutamia lasten meille osoittamia paikkoja jokivarressa halusimme varmistaa karttamerkintöjen oikeellisuuden. Kävelyhaastattelun aikana lapsilla oli mahdollisuus antaa meille lisätietoa, täydentää paperille ja karttakyselyyn kirjoittamia tietoja tai esittää kysymyksiä. Moni lapsi kokee kirjoittamisen hankalana, mutta kertoo mielellään keskustellen asioista. Toisaalta osa lasten raportoimasta tiedosta oli jaettava ympäristötietoa, joka perustui henkilökohtaiseen kokemukseen, mutta jota tulkittiin uudelleen sekä lasten yhteisessä keskustelussa että lasten ja tutkijoiden keskustellessa.

¹⁶ Ks. esim. Morrow 2008. Lasten parissa tehtävää tutkimusta on käsitelty mm. satakuntalaisten lasten kulttuuriympäristöarvoja koskevassa artikkelissa. Puolamäki 2017.

Kuva 1. Kävelyhaastattelun aikana syvennettiin lasten, tutkijoiden ja ympäristön välistä vuorovaikutusta. Lapset saivat kuvata droonilla karttakyselyssä raportoituja kohteita. Kuva: Laura Puolamäki.

Lupa tutkia

Tutkimusprosessin aikana kysytään luonnollisesti lupa kerätä tutkittavalta tietoa ja käsitellä sitä myöhemmin. Lasten kanssa työskennellessä tulee pohdittavaksi myös se, koska lapsi saa päättää itse näistä asioista. Kenttätyövaihetta, työpajoja, valmisteltaessa olimme jo sopineet tutkimusjärjestelyistä koulujen kanssa. Kenttätyövaiheen lähestyessä oli aika sopia tutkimukseen osallistumisesta sekä lasten huoltajien että lasten itsensä kanssa.

Yhteistyökoulumme eivät olleet normaalikouluja. Tutkimukseen osallistuminen ja sen aktiivinen tekeminen koulupäivän aikana oli uusi asia sekä kouluille, lapsille, että heidän huoltajilleen. Aineiston käyttö lupalomakkeessa selvitettiin tutkimuksen tausta ja tietotarve, tutkijakumppanien yksityisyydensuojaan liittyvät seikat, tutkimusaineiston tallennus- ja säilytyspaikka sekä tutkimusaineiston jatkokäytön valinnaiset mahdollisuudet. Aineiston käyttö lupalomake ja tietosuojaseloste

lähetettiin koulun kautta jokaisen oppilaan kotiin tutustuttavaksi ja allekirjoitettavaksi. Lomakkeen allekirjoittivat sekä lasten huoltajat että lapset itse. Työpajan alkaessa keräsimme kouluun palautetut lomakkeet ja varmistimme, että jokaisella oppilaalla on lupa osallistua tutkimukseen. Kerroimme luokalle, että työpajaan osallistuminen on vapaaehtoista, ja että heillä on mahdollisuus valita päivän ohjelman mukainen koulutyö sen sijaan. Kaikki lapset olivat saaneet huoltajaltaan luvan osallistua tutkimukseen, ja kysyessä asiaa vielä uudelleen he myös halusivat osallistua.

On selvää, että tämän kaltaisessa tilanteessa lapselta vaaditaan suurta rohkeutta kieltäytyä. Tiedostimme asian, mutta halusimme kuitenkin kertoa lapsille, että olemme kiinnostuneita nimenomaan heidän mielipiteistään ja haluamme työskennellä tutkijakumppaneina, emme työpajaa ohjaavina aikuisina tai koulun ulkopuolisina toimijoina.¹⁷ Tutkimuseettinen neuvottelukunta on myös linjannut, että alle 15-vuotiaalla tutkittavalla on oikeus päättää ensisijaisesti itse osallistumisestaan tutkimukseen, vaikka hänen huoltajansa olisi myöntänyt luvan osallistumiselle.¹⁸

Tietoturva kaupallisen palveluntarjoajan käsissä

Karttakyselysovelluksen lisäksi menetelmäpakkiimme sisältyi aluksi toinenkin kaupallinen palveluntarjoaja. Jokaisen oppilaan mobiililiittymä on jonkin kaupallisen toimijan tarjoama, ja data siirtyy näiden toimijoiden palvelimien kautta. Tutkijalla tai tutkijan taustayhteisöllä, yliopistolla, ei ole mahdollisuutta vaikuttaa operaattorien tietoturvan tasoon. Vaikka sen voidaan olettaa olevan korkea, tietoturvaa ei voida tutkimusta tehtäessä ja aineistoa tallennettaessa taata.

¹⁷ Yhteistyökouluille olisi riittänyt se, että sovimme luokan vastuuopettajan kanssa tutkimukseen osallistumisesta. Arvioimme, että tutkimuseettisistä syistä lupa tulee pyytää lisäksi sekä osallistuvien lasten huoltajilta että lapsilta itseltään. Vrt. digitaalisten aineistojen käyttämisestä tutkimuksessa ja niiden eettinen omistajuus. Turtiainen & Östman 2009, 343–345; Östman & Turtiainen 2016, 69–70.

¹⁸ TENK: *Ihmistieteiden eettisen ennakkoarvioinnin ohje* 2019, kohta 3.3.

Kuva 2. Työpajasarjan toisessa vaiheessa lapset tekivät tutkimushaastatteluja ja karttakyselyjä työpajaan kutsutuille kyläläisille. Kuva: Laura Puolamäki.

Tutkimusmenetelmien valinnasta keskusteltiin pitkään yliopiston tietosuojahenkilöiden kanssa. Työpajajärjestelyjen yhteydessä kävi ilmi, että yhteistyökouluillamme oli jo käytössä oppilaitten henkilökohtaiset tabletit. Niitä olisi mahdollista käyttää myös työpajojen yhteydessä. Päätimme toteuttaa tutkimuksen koulun älylaitteiden ja koulun wifi-verkon välityksellä. Näin saimme vähennettyä tutkimusdatan siirtymiseen ja käsittelyyn liittyvien palveluntarjoajien määrän yhteen. Samalla pystyimme takaamaan oppilaille tasavertaiset työvälineet. Lisäksi koulun laitteita käytettäessä etuna oli se, että luokan opettajalla oli valmiudet avustaa oppilaita teknisissä kysymyksissä, mikäli se osoittautuisi tarpeelliseksi.

Oma riskinsä muodostui siitä, että kartoittaisimme verkossa olevalla alustalla paikkoja, joissa lapset erityisesti liikkuvat. Karttakyselyn linkki oli jaossa vain tutkimukseen liittyvien työpajojen yhteydessä lasten omissa luokkahuoneissa. Tämän katsottiin olevan riittävä suoja ulkopuolisilta katseilta. Avoimen karttakyselyn toteuttaminen esimer-

kiksi jonkin asuinalueen lapsille olisi vaatinut moninaisia järjestelyjä, ja kenties osoittautunut mahdolltomaksi toteuttaa tällä tavoin.

Oikeus yhdessä kerättyyn tietoon

Tutkimukseen ryhtyessään tutkija joutuu pysähtymään useita kertoja tiettyjen peruskysymysten äärelle valituista menetelmistä riippumatta. Eurajokea koskevassa tutkimuksessa tietoturvaan ja teknologiaan liittyvät kysymykset olivat erityisiä, lasten kanssa tehtävää työskentelyä koskevia valintoja. Kysymykset lasten oikeuksista ja tutkijakumppanuudesta olivat erityisesti lasten kanssa tutkimusta tehtäessä esille otettavia pohdintoja. Näiden kysymysten lisäksi tutkimusta kehystivät yleispiirteiset, eettiset kysymykset tutkimuksen oikeutuksesta ja tietojaan luovuttavien henkilöiden vapaaehtoisuuden kunnioittamisesta. Kutsua tutkijakumppaniksi perusteltiin yhdessä tuotettavalla, paikallisesti merkityksellisellä tutkimustiedolla.

Suostumuksen hyöty tutkijoille on ilmeinen. Toteuttamalla tutkimusrahoituksella tuettua tutkimussuunnitelmaa he hankkivat elantoaan. Saatuja tutkimustuloksia julkaisemalla he edistävät tulevien rahoitushakemustensa menestymismahdollisuuksia. Tutkijakumppaneille ei ole luvassa palkkaa tai lisävauhtia urapolulla. Onko siis oikeutettua tehdä koko tutkimusta, jos siitä hyöttyy vain tutkijayhteisö?¹⁹

Eurajokea koskevan tutkimuksen tavoitteena oli siis tuottaa juuri ilmestynyt tietokirja. Tutkimushanke sai alkunsa tutkijoiden havahduttua siihen, että heidän hallussaan on suuri määrä jokilaaksoa koskevaa paikallista tietoa, jota jokilaakson asukkaat olivat tuottaneet yhdessä tutkijoiden kanssa. Tietokirjahankkeella halutaan tuoda kerätty tieto takaisin sen yhteisön pariin, joka tiedon on alun perin luovuttanut.

Palmroth ja Nurmi²⁰ muistuttavat valinnan kirjoittamistavoista ja julkaisuareenoista olevan osa eettistä ja metodologista pohdintaa. Kirjoittamalla paikallisen tiedon tieteelliseksi tekstiksi ja julkaisemalla tuloksia vertaisarvioituissa julkaisusarjoissa tutkija saavuttaa sen, mitä akateemisen ansioitumisen polulla häneltä odotetaan. Näin toimien hän

¹⁹ Kuula 2006, 137; Lo Piccolo 2009, 233–254.

²⁰ Palmroth & Nurmi 1996, 79.

Kuva 3. Viimeisessä työpajassa tutustuttiin digitaaliseen tarinankerrontaan julkaisukeinona. Kahdessa aiemmassa työpajaosiossa koottu tieto sai uuden tulkinnan. Tarinankerronta toteutettiin Ubium Oy:n kehittämällä *MINE*-alustalla. Kuva: Laura Puolamäki.

samalla kirjoittaa tutkijakumppaninsa ja ensisijaisen tietolähteensä ulos työnsä arviointiprosessista. Tässä prosessissa tutkimuksen tulosta arvioivat toiset tutkijat, eivät aiheen todelliset asiantuntijat. Kun tutkimuksen tulokset julkaistaan tietokirjana, tutkijakumppaneilla on paremmat mahdollisuudet arvioida tutkijan tekemiä tulkintoja ja punnita niiden osuvuutta. Samalla tutkija asettaa itsensä alttiiksi toisenlaiselle arvioinnille kuin tieteellisen julkaisemisen prosessissa. Kaksoisokkoarvioinnin sijaan palaute annetaan luultavasti nimellä varustettuna, kenties sosiaalisen median välityksellä.

Kun lasten ympäristösuhdetta koskevaa tutkimusta suunniteltiin, pohdinta kohdistui lasten itsensä tutkimuksesta saamaan hyötyyn. Halusimme tarjota tutkijakumppaneillemme jotakin muuta kuin vuosien odotuksen päässä siintävän teoksen. Sen vuoksi työpajasarjaan sisällytettiin kolme osaa, vaikka tutkimuksen kannalta yksikin olisi ollut riittävä. Työpajasarjan toisessa osassa tarjosimme kumppaneillemme välineitä paikallisen tiedon keräämiseen tutkimushaastatteluilla ja kart-

tatyöskentelyllä. Kolmannessa osassa harjoittelimme tutkimustiedon julkaisemista digitaalisen tarinankerronnan avulla. Näin halusimme antaa lapsille valmiuksia tuottaa ja jakaa omia tietopohjaisia tarinoita, sen sijaan että he vain lukisivat niitä muiden kirjoittamina.

Lopuksi

Hallamaa, Lötjönen, Launis ja Sorvali toteavat, ettei kattavan tutkimuseettisen ohjeiston laatiminen HYMY-tieteenaloille ole mahdollista tai tavoiteltavaakaan.²¹ Siitä huolimatta tutkijan pitää olla rehellinen ja hallita oman oppiaineensa menetelmät.²²

Tutkimushaastattelu, teemakirjoittaminen ja karttapohjaiset kyselyt ovat maisemantutkimuksen ja kulttuuriperinnön tutkimuksen perusmenetelmiä. Niiden riittävään hallintaan annetaan valmiuksia esimerkiksi Eurajokea koskevan tutkimuksen käynnistäneillä kenttäkursseilla. Menetelmien soveltamisessa käytettävät välineet kuitenkin muuttuvat jatkuvasti. Vuonna 2013 ei ollut olemassa tässä artikkelissa esitellyn Maptionnairen kaltaisia karttakyselysovelluksia. Kouluilla ei myöskään ollut käytettävissään oppilaskohtaisia tabletteja. Teknologian kehittyessä tietoturvaan ja etiikkaan liittyviin kysymyksiin pitää palata jatkuvasti.

Tässä tutkimuksessa on yhdistelty sekä tutkijaryhmän taustasta että tutkimuksen tarpeista johtuen kahden oppiaineen käyttämiä menetelmiä. Haastattelututkimus yhdistettynä karttatulosteisiin havaittiin puutteelliseksi menetelmäksi jo vuosien 2013 ja 2014 kenttäkursseilla.²³ Lasten parissa tehdyssä aineistonkeruussa menetelmää korjattiin ottamalla käyttöön digitaalinen kartta.²⁴ Samassa yhteydessä käyttöön otettu strukturoitu ryhmähaastattelu siirrettiin tässä tutkimuksessa kävelyhaastattelun yhteyteen. Tässä tutkimuksessa käytetty PGIS-

²¹ HYMY-tieteenaloilla tarkoitetaan humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Ks. Hallamaa et al. 2006, 397–403.

²² Gylling 2006.

²³ Osassa haastatteluista informantti kertoi sellaisista paikoista jokilaaksossa, jotka eivät mahtuneet karttatulosteelle. Sen vuoksi täsmällisen paikkatiedon tuottaminen ei ole kaikilta osin mahdollista.

²⁴ Puolamäki 2017; Puolamäki 2020, 34–38.

sovellus mahdollistaa karttakyselyn tuottaman aineiston tallentamisen ja analysoinnin paikkatieto-ohjelmiston avulla.

Tutkimuksen aikana harjoitetun yhdessä tietämisen tulokset kokoavat yhteen erilaisia tietoja samasta kohteesta. Niiden avulla voidaan pyrkiä tutkimuskohteenamme olevan Eurajoen ihmislähtöisten arvojen näkyväksi tekemiseen, sanoittamiseen ja ymmärtämiseen. Tutkimustulokset avaavat sekä päättäjille että paikallisyhteisölle mahdollisuuden vuoropuheluun esimerkiksi kulttuurisesti vastuullisesta yritystoiminnasta.

Ilman humanistista, kulttuurihistoriallista ympäristöntutkimusta ja sen tuottamia tuloksia vuoropuhelu tahtoo edetä vain väittelyn tasolle, kuten tässäkin tapauksessa saimme aluksi todistaa. Uuden tiedon myötä paikalliset arvot voidaan ottaa huomioon, vaikka sitä ei ympäristölupamenettelyssä edellytetä. Tämän tutkimuksen tulokset toivottavasti rohkaisevat kaikkia Eurajokeen liittyviä toimijoita jatkamaan hyvälle alulle saatettua suojelutyötä. Tulosten perustella joki on jälleen osa nykyajan lasten arkiympäristöä.

Tutkimuskirjallisuus

- Anttila Lauri, Haanpää Riina, Karhunen Eeva, Kirkkala Teija, Puolamäki Laura, Raike Eeva & Ryömä Henna: *Eurajokea silloilta ja siltojen välistä*. Pyhäjärvi-instituutti 2022.
- Gylling, Heta Aleksanda: Tutkijan ammattietiikka. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. SKS 2006, 349–359.
- Haanpää, Riina, Puolamäki, Laura & Raike, Eeva: Eurajoen muuttuvat arvot. Teoksessa Outi Fingerroos, Sanna Lillbroända-Annala & Maija Lundgren (toim.) *Yhteiskuntaetnologia*. SKS 2017, 240–264.
- Haanpää, Riina, Puolamäki, Laura & Raike, Eeva: Tapaus Eurajoki: Ihmisen ja kulttuuriympäristön vuorovaikutussuhde tutkimuskohteena. Teoksessa Pilvi Hämeenaho, Tiina Suopajärvi & Johanna Ylipulli (toim.) *Soveltavaa kulttuurintutkimus*. SKS 2018, 180–201.
- Hallamaa, Taina, Lötjönen, Salla, Launis, Veikko & Sorvali, Irma: Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen normit. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. SKS 2006, 397–403.
- Heino, Tarja: Lapsen tieto tutkimuksessa ja käytännössä. Teoksessa Sakari Hännin, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) *Toinen tieto: Kirjoituskia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Stakes 2006, 195–221.

- Höckert, Emily: Ethics of Hospitality: Participatory Tourism Encounters in the Northern Highlands of Nicaragua. *Matkailututkimus* 12:1 (2016), 79–84.
- Koskinen, Inkeri: Voiko se olla objektiivista? Tieteenulkoinen tieto ja yhteistyö soveltavassa kulttuurintutkimuksessa. Teoksessa: Pilvi Hämeenaho, Tiina Suopajarvi & Johanna Ylipulli (toim.) *Soveltava kulttuurintutkimus*. SKS 2018, 129–154.
- Kuula, Arja: Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. SKS 2006, 124–140.
- Lo Piccolo, Francesco: Multiple Roles in Multiple Dramas: Ethical Challenges in Undertaking Participatory Planning Research. Teoksessa Huw Thomas (toim.) *Ethics and Planning Research*. Taylor & Francis Group 2009.
- Morrow, Victoria: Ethical dilemmas in research with children and young people about their social environments. *Children's geographies* 6:1 (2008), 49–61.
- Mäki, Maija: *Polkuja esihistoriasta tulevaisuuksiin: Matkailun tulevaisuuksia ja toimijoita arkeologisilla maastokohteilla*. Suomen muinaismuistoyhdistys 2020.
- Palmroth, Aino & Nurmi, Ismo: *Alttiiksi asettumisen etiikka: Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta 1996.
- Puolamäki, Laura: Tracing Cultural Landscape Values of Children with Geographic Information System. *European Countryside* 9:2 (2017), 375–396.
- Puolamäki, Laura: *Kätkeyty maisema: Arkittieto lähiympäristön kohtaamisessa*. Turun yliopisto 2020.
- Tammi, Tuukka & Hohti, Riina: Lasten osallistuminen ja posthumanistinentologia: Urittuva ja emergenttiäkartoittamassa. *Kasvatus & Aika* 11:1 (2011), 69–83.
- Turtiainen, Riikka & Östman, Sari: Tavistaidetta ja verkkoviihdettä: Omaehtoisten verkkosisältöjen tutkimusetiikkaa. Teoksessa Maarit Grahni & Maunu Häyrynen (toim.) *Kulttuurituotanto: Kehykset, käytäntö ja prosessit*. SKS 2009.
- Vakimo, Sinikka: Periaatteista eettiseen toimijuuteen: Tutkimusetiikka kulttuurintutkimuksessa. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) *Vaeltavat metodit*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura 2010.
- Östman, Sari & Turtiainen, Riikka: From Research Ethics to Researching Ethics in an Online Specific Context. *Media and Communication* 4:4 (2016), 66–74.